

*Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, Warszawa
j.marjak@iaepan.edu.pl*

*Instytut Archeologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
jakub.mosiejczyk@umk.pl*

Jan Marjak, Jakub Mosiejczyk

ŚLADY OSADNICTWA Z OKRESU RZYMSKIEGO W OKOLICACH RACIĄŻA, POW. PŁOŃSKI

Zarys treści. Artykuł prezentuje analizę typologiczną 22 zabytków ze stopów miedzi pozyskanych w trakcie legalnych poszukiwań, z wykorzystaniem detektora metali, na terenie gminy Raciąż oraz katalog tych znalezisk. W zbiorze zidentyfikowano 18 zapinek datowanych od fazy B₂ do D₁, dwa złącza ogniwkowe łańcuchów od rogów do picia oraz jeden denar – suberatus. Artefakty te znaczą nowe ślady osadnicze z okresu rzymskiego na styku dwóch mezoregionów: Równiny Raciąskiej i Wysoczyzny Płońskiej wchodzących w skład północnego Mazowsza. Planigrafia zabytków została przedstawiona na tle sieci osadniczej znanej z dawnych badań powierzchniowych przeprowadzonych w dorzeczach Raciążnicy i Płonki.

Słowa kluczowe: północne Mazowsze, okres rzymski, zapinki, monety, rogi do picia

W latach 2022–2025 Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Raciąskiej „Ziemowit” przeprowadziło szeroko zakrojone poszukiwania zabytków na terenie gminy Raciąż, pow. płoński. Działania te wpisywały się w obchody 600-lecia nadania miastu praw miejskich (Krzysztofik 2007, s. 64–65), w trakcie których w gmachu Biblioteki Publicznej zorganizowano wystawę pt. „600 lat Raciąży”. Zaprezentowano na niej różnego rodzaju pamiątki historyczne i znaleziska przedmiotów metalowych, wśród których znajdowały się także zabytki z okresu rzymskiego. Zbiór składający się z 21 zakonserwowanych przedmiotów ze stopów brązu i jednej monety antycznej został przekazany do Instytutu Archeologii UMK przez Dariusza Czerniakowskiego w celu opracowania materiałów.

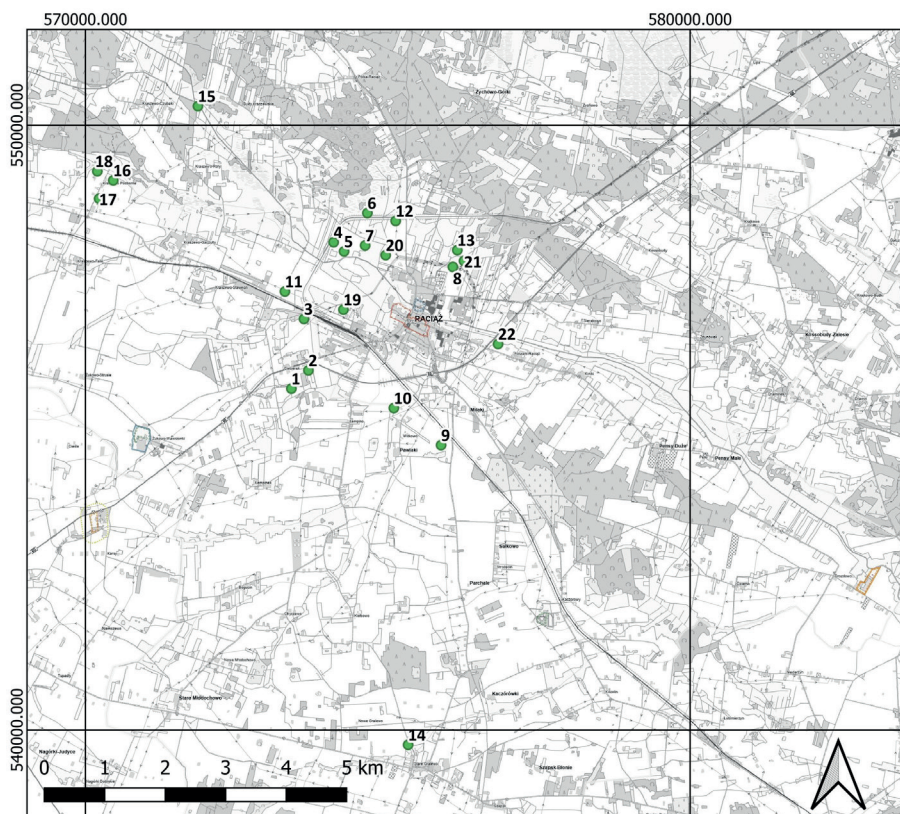
Niniejszy artykuł prezentuje wyniki analizy zabytków, wśród których większą część stanowią zapinki lub ich fragmenty – 18 egzemplarzy. Obok

nich zidentyfikowano dwa ogniwa pochodzące prawdopodobnie z łańcuchów rogów do picia oraz jeden denar – suberatus. Zbiór mieści się w ramach chronologicznych przypadających na okres rzymski. Jeden przedmiot nie został bliżej sklasyfikowany. Charakterystykę poszczególnych zabytków przedstawiono w odrębnym katalogu na końcu pracy.

Ze względu na to, że prezentowane zabytki to znaleziska luźne, ich walory poznawcze są ograniczone. Problem masowego pozyskiwania zabytków metalowych w wyniku działalności stowarzyszeń poszukiwawczych i możliwości wykorzystania tych danych w studiach archeologicznych budzi wiele dyskusji w środowisku naukowym (Schuster 2017, s. 19–20). Autorzy wyrażają pogląd, że ze względów konserwatorskich materiały te powinny być na bieżąco odnotowywane w celu ewidencjonowania stanowisk. Tylko w ten sposób miejsca znalezienia mają szansę zostać włączone do stref ochrony i być w przyszłości zweryfikowane wykopaliskowo. Należy pamiętać, że wyniki poszukiwań z detektorem mogą być zniekształcone przez ograniczenia metodologiczne, takie jak: dyskryminacja przedmiotów żelaznych, ignorowanie występujących na powierzchni fragmentów ceramiki, brak organizacji i cyfrowego zapisu przejść polowych, nieprecyzyjne pomiary mobilnych urządzeń geolokalizacyjnych, jak i ogólna dostępność terenu w czasie poszukiwań. Z powyższych względów prezentowany materiał został zinterpretowany jako ślady osadnicze, natomiast kwestie przynależności kulturowej wraz z określeniem funkcji stanowiska pozostają w dużej mierze nierozstrzygnięte.

Wyniki poszukiwań przedstawiono na zobrażowaniu kartograficznym, wykorzystując dane geoprzestrzenne dostarczone przez uczestników prospekcji (ryc. 1). Poszczególne numery odpowiadają indeksom katalogowym. Dane lokalizacyjne były zbierane z wykorzystaniem osobistych urządzeń mobilnych w postaci ogólnych współrzędnych geograficznych. Na etapie analizy koordynaty te poddano konwersji do zapisu geodezyjnego w układzie WGS 84 (EPSG 4326)¹ i przetransferowano do środowiska GIS. Sporządzona w ten sposób planigrafia znalezisk została odniesiona do znanej starożytnej sieci osadniczej wokół Raciąża.

¹ Konwersja została wykonana za pomocą aplikacji Lat Long Data: <https://latlongdata.com/lat-long-converter/> [dostęp: 25.01.2026].

Ryc. 1. Okolice Raciąża na odwzorowaniu kartograficznym BDOT. Oznaczono lokalizację znalezisk. Numeracja odpowiada indeksom katalogowym (oprac. J. Mosiejczyk)

Fig. 1. The Raciąż area on the cartographic rendering based on Topographic Database. The find locations are marked, indexes correspond to the catalogue entries (compiled by J. Mosiejczyk)

ANALIZA MATERIAŁÓW

Zapinki grupy II

W analizowanym zbiorze znajdują się cztery fibule II grupy (kat. 15–18, tabl. II: 5–8), tzw. zapinki kapturkowe serii wschodniej, zbliżone do typów A.40–41 według Oskara Almgrena (1923). Fibule tych typów występują powszechnie na terenach Europy Środkowej, najbardziej rozpowszechnione są jednak w kulturze wielbarskiej i kulturze przeworskiej (Schuster 2006, s. 110–113, ryc. 12). Na temat zapinek kapturkowych wypowiedało się już

wielu naukowców, m.in. Marek Olędzki (1992; 1998), Jan Schuster (2006) i Magdalena Mączyńska (2006). Najnowszy podział zabytków zaproponował J. Schuster (2006, s. 103–110), który wyróżnił cztery odmiany i dwie pododmiany. Zgodnie z aktualną klasyfikacją wszystkie cztery zapinki należałoby zakwalifikować do odmiany A.41 X lub A.41 Z nazwanej przez J. Schustera odmianą „dolnowiślańską” i występującej przede wszystkim po prawej stronie dolnego biegu Wisły². Obie odmiany najprawdopodobniej były lokalnej wielbarskiej proveniencji (Schuster 2006, s. 111–112; Mączyńska 2006, s. 165, 167). Świadczą o tym zasięgi występowania oraz odlew zapinki typu A.41 X2 znaleziony na osadzie ludności kultury wielbarskiej w Čarnaŭčycy (Believets 2023, s. 217–226). Niezależnie od odmiany zapinki te datowane są na fazy B_{2b}–C_{1a} (Schuster 2006, s. 101). Nietypowe zdobienie w postaci jednego trójkąta występujące na fibuli o numerze kat. 15 (tabl. II: 5) ma swoją analogię w postaci zapinki z Kicina (Gałęzowska 1996, s. 153, ryc. 3: 1).

Zapinki grupy IV

Grupę IV według typologii O. Almgrena (1923) reprezentuje jedna fibula (kat. 1, tabl. I.1), silnie profilowana, należąca do II serii głównej, zbliżona do A.74–75. Zapinki te występują powszechnie na terenie Barbaricum i są datowane na fazy B_{1b}–B₂ (Dąbrowska 1998, s. 149, tam starsza literatura). Wewnętrzny podział tych przedmiotów w kulturze przeworskiej dokonała Teresa Liana (1970), a następnie podział ten rozwinęła Teresa Dąbrowska (1998). Ze względu na stan zachowania zabytku nie da się go jednoznacznie przyporządkować do żadnej z odmian. Jak zauważyła T. Dąbrowska, zapinki tej grupy występują praktycznie na wszystkich cmentarzyskach przeworskich i wielbarskich, czasami nawet w liczbie kilkudziesięciu, jak np. w Kamieńczyku (Dąbrowska 1997, s. 82) czy pobliskim Niedanowie (Ziemlińska-Odojowa 1999, s. 112–113), a ze względu na liczebność grupa fibul silnie profilowanych nie doczekała się szczegółowego opracowania (Dąbrowska 1998, s. 149–148).

² Zapinki odmiany A.41 Z według J. Schustera wyróżniają się dużą masywnością i wielkością. Ze względu na stan zachowania zabytków i nie do końca precyzyjne ustalenie typu trudno określić dokładną przynależność.

Zapinki grupy V

W kolekcji najliczniej reprezentowane są fibule grupy V według typologii O. Almgrena (1923), będące zapinkami pochodnymi od zapinek silnie profilowanych. Do serii I należą trzy zapinki (kat. 8–10, tabl. I.8–10), a sześć kolejnych przyporządkowano do serii VIII (kat. 2–7, tabl. I.2–7). Ostatnią fibulą z tej grupy jest zapinka kolankowata (kat. 14, tabl. II: 4).

Szerzej zapinki z trzema grzebykami opisał Thomas Hauptmann (1998). Wszystkie trzy zabytki reprezentują typy wyróżnionej przez tego badacza serii I, charakterystycznej dla terenów położonych w dorzeczu Odry i Wisły. Datowane są na bardzo krótki okres fazy B_2/C_{1a} , a ponieważ często współwystępują z paciorkami i przęślikami, uznaje się je za zapinki kobiece (Hauptmann 1998, s. 164). W kulturze wielbarskiej najczęściej wykonywane były ze stopów miedzi, jednak w kulturze przeworskiej zdarzały się egzemplarze wykonane z żelaza. Grzebyki tych fibul często były pokrywane zdobieniami wykonanymi z metali szlachetnych w postaci wytłaczanych blach, filigranu i drucików, jednak nielicznie zachowały się one w przypadku przedmiotów zniszczonych w wyniku kremacji (Hauptmann 1998, s. 162). Podobne fibule znajdowane są na wielu cmentarzyskach w północno-wschodniej Polsce, m.in. w Kamieńczyku (Dąbrowska 1997, s. 82), Krośnie (Jarzec 2018, s. 81, 110), Linowie (Kurzyńska 2015, s. 66), Niedanowie (Ziemlińska-Odojowa 1999, s. 127) czy Weklicach (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, s. 128–129).

Zapinki z jednym grzebykiem reprezentują formy typowe dla kultury wielbarskiej. Ich klasyfikacji wewnętrznej dokonał Henryk Machajewski (1998) i w ramach tego podziału zabytki można zaklasyfikować do form 3b (nr kat. 3 i 6), 4 (nr kat. 7) i 5a (nr kat. 2, 4, 5). Wszystkie te formy są charakterystyczne dla terenów północnej Polski i chronologicznie odpowiadają fazom od B_{2b} do B_2/C_1 (Machajewski 1998, s. 189–192). Najciekawsza pod względem rozmiaru wydaje się zapinka druga. Jak zauważyła Kalina Skóra, w kulturze wielbarskiej występują sprzączki pasów o niestandardowych, małych rozmiarach, znajdowane w grobach dzieci, co świadczy o ich intencjonalnie dobieranym rozmiarze (Skóra 2015, s. 72). Podobne zjawisko dotyczyło innych ozdób stroju, czego wyrazem może być opisywana fibula. Analogicznie do serii I grupy V formy z serii VIII są szeroko rozpowszechnione. Poza wymienionymi, przy okazji form trójgrzebykowych, nekropolami zapinki jednogrzebykowe można spotkać również w Nadkolu (Andrzejowski 1998, s. 56–57) i Cecelach (Jaskanis 1996, s. 104).

Zapinki kolankowate w typie A.132 są bardzo zróżnicowane. Szeroki i płaski grzebyk pasuje raczej do klasycznego typu A.132 w podziale zapinek zaprezentowanym przez Eduarda Droberjara (2012, s. 236–241). Fibule kolankowate z grzebykiem analogicznym do grzebyka fibuli znalezionej w Gralewie, choć wykonane z żelaza, wystąpiły w grobie 43B na cmentarzysku w Nadkolu (Andrzejowski 1998, s. 26, tabl. XXX: 14), datowanym na fazę B_{2b}, oraz na cmentarzysku w Grodzisku Mazowieckim w grobach 22 i 23 (Barankiewicz 1959, s. 202–203, tabl. VI: 14, VII: 16). Bardzo podobna zapinka, również wykonana ze stopu miedzi, jednak z bogaciej zdobionym grzebykiem, została natomiast znaleziona na cmentarzysku w Weklicach (Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, s. 96, tabl. CLXVII: 74). Fibule tego typu wykonane z żelaza dość powszechnie występują na terenach kultury przeworskiej i najczęściej są datowane na młodszy odcinek fazy B₂ (Andrzejowski, Cieśliński 2007, s. 286), a te wykonane z metali kolorowych pojawiają się w kulturze wielbarskiej, nad górną Łabą oraz na Morawach, i na ogół są datowane na fazy B_{2b} i B₂/C₁ (Kuś, Rzeźnik 2022, s. 265–266).

Zapinki grupy VI

Grupa ta reprezentowana jest przez dwie fibule kuszowate (kat. 11–12, tabl. II.1–2). Zapinki tego typu stanowią liczną grupę i doczekały się wielu opracowań oraz podziałów typologicznych. Najobszerniejszego uporządkowania dokonał Ireneusz Jakubczyk w swoim nieopublikowanym doktoracie (2013). Pierwsza z fibul zachowała się w sposób uniemożliwiający dokładną identyfikację. Druga reprezentuje typ A.162 wariant Topola opisany przez I. Jakubczyka (2013, s. 138–140, tabl. XCV–XCVIII, lista 33, mapa 37). Zapinki tego wariantu znajdowane są na całym obszarze występowania kultury wielbarskiej, od Pomorza (Hahula, Wołągiewicz 2001, s. 31, Taf. LXIX: 3), poprzez Warmię (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, s. 61, pl. LXXIII: 1), Podlasie (Jaskanis 2005, s. 68–69, Taf. LXXV: 1, 2; LXXVI: 1), po Lubelszczyznę (Kokowski 1997, s. 652–653, Abb. 2: 1). Pojawiają się również na Borholmie (Rasmussen 2010, s. 155–156, Fig. 59) oraz w kulturze czerniachowskiej (Gorochovskij 1988, s. 43–44, ryc. 34, 35). Ireneusz Jakubczyk wyróżnia dwa warianty fibul typu Topola – wcześniejszy datowany na fazy C_{1a}/C_{1b} oraz późniejszy na C₂ (Jakubczyk 2013, s. 138–140).

Zapinka płytowa

Zapinka z Raciąża (kat. 19, tabl. II.9) to najprawdopodobniej fragment fibuli płytowej, choć stan zachowania uniemożliwia jednoznaczną identyfikację. Zapinki płytowe, zwane także blaszanymi (*Blechnfibeln*), rozpowszechnione są przede wszystkim w południowej części Europy (Gauss 2009, s. 280–282, Karte 1). Na terenach Polski najczęściej pojawiają się w późnych fazach kultury wielbarskiej (grupie masłomęckiej) oraz sporadycznie w kulturach bałtyjskich (Prochowicz, Rakowski 2013, s. 204–205, tam starsza literatura). Okaz z Raciąża należałoby datować nie wcześniej niż na fazę C₃, a bardziej prawdopodobnie na fazę D₁, w której zapinki blaszane występują najpowszechniej (Niezabitowska-Wiśniewska i in. 2024, s. 157–158). Najbliższą analogią jest fibula płytowa z Sielunia, która niestety również jest znaleziskiem luźnym (Prochowicz, Rakowski 2013, s. 198–199, ryc. 2: 8).

Pozostałe przedmioty

Przedmiot ze stopu miedzi (kat. 13, tabl. II.3) pierwotnie został opisany przez znalazcę jako fibula. Najprawdopodobniej jest to element pasa, być może kolec sprzączki, fragment klamry lub okucie końca. Ze względu na uszkodzenia i niekompletność przedmiot ten wymyka się jednoznacznej klasyfikacji. Niewykluczone, że ma młodszą chronologię, być może wczesnośredniowieczną, choć zdobienie w postaci pola metopowego z nacięciami jest charakterystyczne dla niektórych zabytków metalowych z okresu wpływów rzymskich, np. wspominanych wyżej zapinek kuszowatych wariantu Topola (Jakubczyk 2013, s. 138–140) czy też niektórych sprzączek (Madyda-Legutko 1987, Taf. 8: 27). Sprzączki z kolcem zdobionym u podstawy metopami występują również w północno-wschodniej Polsce, na Sambii i Litwie w okresie późnorzymskim oraz w okresie wędrówek ludów (Bitner-Wróblewska 2001, s. 113–115; Rzeszotarska-Nowakiewicz 2021, s. 161–163).

Wyjątkowymi znaleziskami są dwa ogniwa pochodzące z łańcuchów rogów do picia³ (kat. 20–21, tabl. II.10–11). Obydwa reprezentują typ zbliżony do L.7b według typologii Jacka Andrzejowskiego (1991, s. 55, 56; ryc. 13: a). Charakteryzują się beczułkowatymi segmentami przedzielonymi pojedynczym żeberkiem. Ogniwa mogły być łączone ze sobą za pomocą dodatkowych kółek, choć w tym wypadku prawdopodobnie były połączone bezpośrednio ze sobą, na co wskazują skrzyżowane względem siebie o 90° końce ogniwek. Rogi do picia

³ Autorzy dziękują Annie i Jarosławowi Strobiniom za pomoc w identyfikacji tych zabytków.

są zaliczane do kategorii przedmiotów ekskluzywnych (Skóra 2015, s. 191). Na terenach ziem polskich znajdowane są rzadko, a jeszcze rzadziej odkrywane są ogniwka ich łańcuchów. Najbliższe znalezisko ogniwek pochodzi ze Zgliczyna Pobodzy. Niestety wskazane analogiczne zabytki się nie zachowały i znane są tylko ze wzmianki w dokumentacji (Szela 2018, s. 127). W tym samym grobie odkryto jeszcze dwa okucia rogów do picia typu C.5 (Schuster 2016, s. 143).

Pośród innych śladów osadniczych zidentyfikowanych w okolicach Raciąży były także te znaczone przez występowanie numizmatów. W okolicach wsi Folwark-Raciąż natrafiono na egzemplarz denara – suberatus (kat. 22, tabl. II.12). Moneta została wybita ze stopu miedzi. Ma dość czytelne, pomimo wytarc, reliefy na obu stronach krążka, z widocznymi pozostałościami srebrzenia na awersie. Legendy są nieczytelne. Typ monety określono na podstawie ikonografii. Strona główna przedstawia charakterystyczne popiersie cesarza, skierowane w prawo. Na odwrocie personifikacja pobożności: *Pietas*, zwrócona w prawo, z widocznym ołtarzem po prawej stronie. Alegoria ukazana na rewersie została wykorzystana w dwóch emisjach denarów Antoninusa Piusa: w latach 150–151 (Mattingly, Sydenham 1930, III: 201) oraz 151–152 (Mattingly, Sydenham 1930, III: 217). Nie był to odosobniony zabytek mennictwa rzymskiego, jaki odkryto w trakcie poszukiwań. Z miejscowości Cieciersk pozyskano dwa denary, emisje Hadriana (Mattingly 1989, II: 3, 2625) i Kommodusa (Mattingly, Sydenham 1930, III: 172). Z kolei w miejscowości Witkowo znaleziono jeszcze denar Antoninusa Piusa (Mattingly, Sydenham 1930, III: 137). Zabytki zostały opublikowane i są obecnie eksponowane w Bibliotece Publicznej w Raciążu (Modzelewski 2024, s. 212–213). Cztery nowo odkryte monety rzymskie wpisują się w typową strukturę występowania numizmatów na terenie północnego Mazowsza i ziemi dobrzyńskiej, gdzie niemal wyłącznie odkrywane są denary z II wieku (Romanowski 2011, s. 41).

OSADNICTWO OKRESU RZYMSKIEGO W OKOLICACH RACIĄŻA

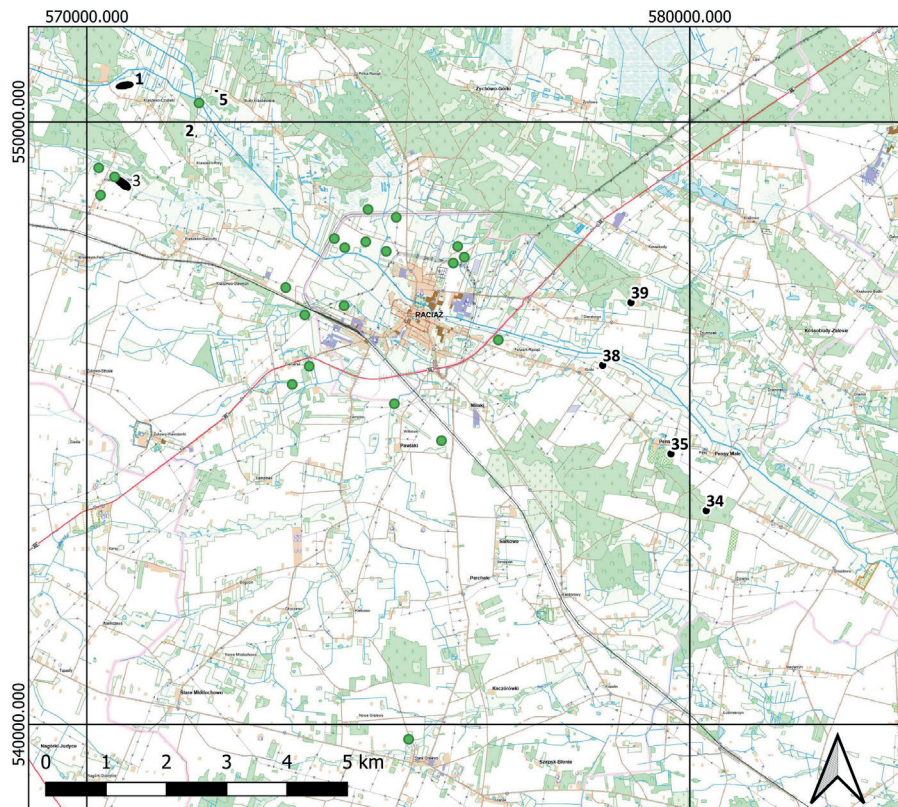
Gmina Raciąż, pow. Płoński, znajduje w granicach dwóch mezoregionów. W północnej części zajmuje teren Równiny Raciąskiej, w południowej zaś Wysoczyzny Płońskiej, które stanowią zachodnią część Niziny Północnomazowieckiej (Kondracki 2002, s. 183–184). W odniesieniu do warunków hydrograficznych największą rzeką tych okolic jest Raciążnica wraz z dopływami:

Rokitnicą i Dobrzycą. Z kolei na Wysoczyźnie Płońskiej głównym ciekim wodnym jest Płonka. Wymienione rzeki mają układ równoleżnikowy, płyną z zachodu na wschód. Obie stanowią prawe dopływy Wkry. Obecnie w dużym stopniu są uregulowane, a ich bieg w starożytności mógł się różnić (Pyrgała 1972, s. 27–32). Niemniej jednak wskazany układ sieci wodnej miał ewidentny wpływ na powstawanie osiedli i kierunki migracji ludności.

Studia nad osadnictwem okresu rzymskiego w powiecie płońskim opierają się głównie na wynikach badań powierzchniowych. Pierwsze z nich zostały przeprowadzone w 1959 roku w ramach projektu opracowania Polskiego Atlasu Archeologicznego IHKM PAN (Pyrgała, Szymański 1962, s. 70). Zewidencjonowano wówczas w dorzeczach Raciążnicy i Płonki 40 stanowisk archeologicznych, z czego na 19 stwierdzono ułamki ceramiki starożytnej. Najbliżej Raciąża zewidencjonowano ślady osadnicze w następujących miejscowościach: Drozdowo – stan. 1, Pensy – stan. 1 (dawniej jako *Pęsy*), Kiniki – stan. 1 oraz Sierakowo – stan. 1 (Pyrgała, Szymański 1962, s. 71–76). Stan ten nieznacznie uzupełniły dwukrotnie przeprowadzone w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski prospekcje powierzchniowe. Raciąż znajduje się w obrębie trzech arkuszy ewidencyjnych AZP: 44-57, 45-57 i 46-57, opracowanych w latach 2002–2006 przez Andrzeja Szełę, Marka Gierlacha i Leszka Bardulę⁴. Spośród stanowisk należy zwrócić uwagę na osady o określonej funkcji i klasyfikacji kulturowej: Kraszewo-Czubaki – stan. 1 (kultura wielbarska), Kraszewo Rory – stan. 2 (kultura przeworska), Kraszewo Poborne – stan. 3 (kultura przeworska), Budy Kraszewskie – stan. 5 (kultura przeworska). Ich zasięg naniesiono na podkład mapowy z lokalizacją znalezisk z poszukiwań, co pozwala przypisać je do znanych już stanowisk (ryc. 2).

Na terenie gminy Raciąż nie prowadzono zbyt wielu badań archeologicznych o charakterze naukowym. Prospekcjom poddano jedynie dwa stanowiska o średniowiecznej metryce. Przeprowadzili je Agata Byszewska w Dobrowskiej Kolonii w 2002 roku oraz Zbigniew Dłubakowski w Koziebrodach w 1998 roku (Bis, Bis 2012, s. 136). W samym powiecie płońskim najlepiej poznany jest mikroregion osadniczy w dolinie Płonki. W ramach wspomnianego wyżej programu IHKM PAN rozpoznano kilka ważnych stanowisk z okresu rzymskiego. Była to osada w Poświętnem – stan. 1, zespół stanowisk w Kołożę-

⁴ A. Szela, Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze AZP 44-57, 2006; M. Gierlach, Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze AZP 45-57, 2006; L. Barduła, Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze AZP 46-57, 2002; maszynopisy w Archiwum Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Ciechanowie. Zasób archiwalny udostępniony w repozytorium Narodowego Instytutu Dziedzictwa: www.zabytek.pl.

Ryc. 2. Znaleźiska luźne z poszukiwań na tle znanego osadnictwa wzdłuż Raciążnicy wg J. Pyrgała, W. Szymański (1962) i zasobu AZP, zgodnie z aktualną numeracją stanowisk. 1 – Kraszewo-Czubaki; 2 – Kraszewo Rory; 3 – Kraszewo Poborne; 5 – Budy Kraszewskie; 34 – Drozdowo; 35 – Pensy; 38 – Kiniki; 39 – Sierakowo (pow. płoński) (oprac. J. Mosiejczyk)

Fig. 2. Loose finds from surveys against the known settlements along the Raciążnica River by J. Pyrgał and W. Szymański (1962) and the AZP database, in accordance with the current index of sites. 1 – Kraszewo-Czubaki; 2 – Kraszewo Rory; 3 – Kraszewo Poborne; 5 – Budy Kraszewskie; 34 – Drozdowo; 35 – Pensy; 38 – Kiniki; 39 – Sierakowo (Płońsk district) (compiled by J. Mosiejczyk)

biu – stan. 1–3, ślad osadniczy w Mirachowie – stan. 1 (Pyrgał 1972, s. 52–54, 137–146; Tomaszewska 1988, s. 105–115) oraz cmentarzysko w Szpądowie – stan. 2 (Natuniewicz-Sekuła 2014, s. 135). W odniesieniu do badanych stanowisk zaobserwowano długą tradycję ich funkcjonowania rozpoczętą jeszcze w młodszym okresie przedrzymskim i trwającą do fazy C₂ (Natuniewicz-Sekuła 2006, s. 121–123). Z kolei wykopaliska przeprowadzone na nekropoli w Ko-

łożębiu, stan. 3, dostarczyły późnorzymskich inwentarzy wiązanych z kulturą wielbarską (Tomaszewska 1988, s. 113). Wyniki te nawiązują do zjawiska zaobserwowanego we wschodniej strefie kultury przeworskiej, gdzie od okresu B₂ przeworskie niwy osadnicze i cmentarzyska były zajmowane przez ludność wielbarską (Andrzejowski 1989; 2020, s. 17).

PODSUMOWANIE

Przeanalizowany pod kątem typologicznym zbiór zabytków wskazuje na wielbarską przynależność kulturową stanowisk w okolicach Raciąża. Datowanie znalezisk jest dość szerokie od fazy B₂ do fazy D₁, choć zasadniczo odpowiada fazie cecelskiej kultury wielbarskiej (Wołagiewicz 1981, s. 178–180). Ustalona chronologia wpisuje się w zjawisko rozprzestrzeniania się nowej ludności w młodszym okresie rzymskim w kierunku wschodnim, gdzie zasiedlała istniejące wcześniej zespoły osadnicze kultury przeworskiej.

Opracowanie kartograficzne, uwzględniające stan badań z prospekcji powierzchniowych, zobrazowało występowanie licznych śladów osadniczych w dolinie Raciążnicy, gdzie zinwentaryzowano osady kultury przeworskiej, jak i stanowiska wielbarskie. W jednym przypadku znaleziska powiązano ze zewidencjonowanym już stanowiskiem. Trzy zapinki kapturkowate A.41 (kat. 17–19) wystąpiły w zasięgu osady Kraszewo Poborne – stan. 3. W świetle opisanych materiałów funkcjonowała ona przynajmniej do fazy B_{2b}–C_{1a}.

W przekazanym do opracowania zbiorze nie występują zabytki żelazne. Taki stan rzeczy może niestety wskazywać na dyskryminację podczas poszukiwań, gdyż należałoby się spodziewać wcześniejszego osadnictwa związanego z kulturą przeworską. Włączenie nowych stanowisk przez właściwy organ ochrony zabytków daje szansę na objęcie wskazanych obszarów ochroną prawną. W konsekwencji doprowadzi to do weryfikacji zewidencjonowanych śladów poprzez wykopaliska archeologiczne (o charakterze interwencyjnym lub naukowym). Niezależnie od tego wyniki poszukiwań w znaczącym stopniu uzupełniły obraz zasiedlenia doliny Raciążnicy, znany dotychczas z trzech tradycyjnych prospekcji powierzchniowych. Wyniki sugerują istnienie w okolicach Raciąża mikroregionu osadniczego, porównywalnego z kompleksem stanowisk w nieodległej dolinie Płonki.

K A T A L O G Z N A L E Z I S K

1. Fibula (Cieciersk)

Zapinka silnie profilowana zbliżona do typu A.74–75, wykonana ze stopu miedzi. Seria II główna grupy IV. Brak zachowanej sprężyny i igły. Pochewka zachowana fragmentarycznie. Powierzchnia silnie zniszczona, krawędzie zaoblone. Zachowany pierścień z linią plastyczną oraz guzek na końcu nóżki. Dł. 42 mm, szer. 14 mm.

2. Fibula (Cieciersk)

Zapinka dwudzielna z grzebykiem na główce, wykonana ze stopu miedzi. Seria VIII grupy V, zbliżona do A.124. Brak zachowanej sprężyny i igły. Płytki i pochewka zachowane fragmentarycznie. Powierzchnia silnie zniszczona. Brak wyraźnie zachowanych zdobień. Dł. 19 mm, szer. 13 mm.

3. Fibula (Cieciersk)

Zapinka dwudzielna z grzebykiem na główce, wykonana ze stopu miedzi. Seria VIII grupy V, zbliżona do A.124. Zachowana płytki z fragmentem cięciwy. Brak zachowanej sprężyny i igły. Pochewka zachowana fragmentarycznie. Powierzchnia silnie zniszczona, słabo widoczna linia ryta na styku grzebyka i kabłąka. Dł. 26 mm, szer. 15 mm.

4. Fibula (Raciąż)

Zapinka dwudzielna z grzebykiem na główce, wykonana ze stopu miedzi. Seria VIII grupy V, zbliżona do A.124. Brak sprężyny i igły. Płytki i pochewka zachowane fragmentarycznie. Zdobiona dwiema liniami rytymi na grzebyku. Dł. 21 mm, szer. 17 mm.

5. Fibula (Raciąż)

Zapinka dwudzielna z grzebykiem na główce, wykonana ze stopu miedzi. Seria VIII grupy V, zbliżona do A.127–128. Brak sprężyny i igły. Płytki i pochewka zachowane fragmentarycznie. Powierzchnia silnie zniszczona, słabo widoczna linia plastyczna na styku grzebyka i nóżki. Dł. 24 mm, szer. 17 mm.

6. Fibula (Raciąż)

Zapinka dwudzielna z grzebykiem na główce, wykonana ze stopu miedzi. Seria VIII grupy V, zbliżona do A.124. Brak sprężyny i igły. Płytki i pochewka zachowane fragmentarycznie. Powierzchnia silnie zniszczona, brak widocznych zdobień. Dł. 25 mm, szer. 18 mm.

7. Fibula (Raciąż)

Zapinka dwudzielna z grzebykiem na główce, wykonana ze stopu miedzi. Seria VIII grupy V, zbliżona do A.127–128. Zachowana płytki z fragmentem cięciwy. Brak sprę-

żyyny i igły. Pochewka zachowana fragmentarycznie, zdobiona dwiema liniami rytymi na grzebyku i dwiema liniami plastycznymi na początku i końcu kabłąka. Dł. 28 mm, szer. 19 mm.

8. Fibula (Raciąż)

Zapinka dwudzielna z trzema grzebykami, wykonana ze stopu miedzi. Seria I grupy V, zbliżona do A.95–96. Brak sprężyny i igły. Płytki i pochwka zachowane fragmentarycznie. Powierzchnia silnie skorodowana, krawędzie zaoblone. Brak widocznych zdobień. Dł. 35 mm, szer. 20 mm.

9. Fibula (Witkowo)

Zapinka dwudzielna z trzema grzebykami i guzkiem na końcu nóżki, wykonana ze stopu miedzi. Seria I grupy V, zbliżona do A.95–96. Brak sprężyny i igły. Płytki i pochwka zachowane fragmentarycznie. Zapinka delikatnie odkształcona, o powierzchni silnie skorodowanej. Brak widocznych zdobień. Dł. 36 mm, szer. 23 mm.

10. Fibula (Witkowo)

Zapinka dwudzielna z trzema grzebykami i guzkiem na końcu nóżki, wykonana ze stopu miedzi. Seria I grupy V, zbliżona do A.95–96. Brak zachowanej sprężyny i igły. Płytki z fragmentem cięciwy i pochwka zachowane fragmentarycznie. Powierzchnia silnie skorodowana, brak widocznych zdobień. Dł. 43 mm, szer. 17 mm.

11. Fibula (Kraszewo)

Fragment dwudzielnej zapinki kuszowatej z podwiniętą nóżką, wykonanej ze stopu miedzi. Zachowana sprężyna z osią i fragmentem igły. Kabłąk fragmentaryczny. Powierzchnia silnie skorodowana, brak widocznych zdobień. Zachowana dł. kabłąka 24 mm, szer. 6 mm, dł. sprężyny 30 mm.

12. Fibula (Raciąż)

Zapinka kuszowata, dwudzielna z podwiniętą nóżką, wykonana ze stopu miedzi. Zachowały się kabłąk, sprężyna z osią i częściowo igłą. Brak nóżki i pochwki. Kabłąk na główce zdobiony dwiema liniami rytymi przecinającymi się krzyżowo, w środkowej części kabłąk zdobiony dwoma zwężonymi metopami. Dł. 34 mm, szer. 6 mm, dł. sprężyny 24 mm, dł. igły 31 mm.

13. Przedmiot brązowy (Raciąż)

Fragment przedmiotu wykonanego ze stopu miedzi. Składa się z podwiniętej blaszki wyciętej w kształt zbliżony do rombu i oddzielonej od niej sztabki ułamanej na końcu. W połowie długości, na styku blaszki i sztabki, zdobiony wypukłą metopą i polem metopowym z półkolistymi wycięciami. Dł. zachowana 47 mm, szer. 10 mm.

14. Fibula (Gralewo)

Zapinka kolankowata w typie A.132, wykonana ze stopu miedzi. Brak sprężyny i igły, pochewka zachowana fragmentarycznie. Grzebyk na główce zdobiony dwoma liniami rytymi. Dł. 27 mm, szer. 15 mm.

15. Fibula (Budy Kraszewskie – Zadębie)

Odkształcona zapinka kapturkowa serii wschodniej, zbliżona do typu A.41, wykonana ze stopu miedzi. Brak sprężyny z kapturkiem i igły, pochewka zachowana fragmentarycznie. Powierzchnia silnie skorodowana, widoczne niewielkie żłobienia w postaci trzech pasów oraz pojedynczego trójkąta z wybijanym punktem zdobiących kabłąk, a także ornament dwóch linii zdobiących grzebyk. Dł. 38 mm, szer. 17 mm.

16. Fibula (Kraszewo Podborne)

Zapinka kapturkowa serii wschodniej, zbliżona do typu A.41, wykonana ze stopu miedzi. Brak sprężyny z kapturkiem i igły. Pochewka zachowana w całości, lekko odkształcona. Widoczne zdobienia kabłąka w postaci trzech pasm imitujących nacinany drut oraz dwóch trójkątów zakończonych wybijanymi punktami. Grzebyk zdobiony dwoma liniami rytymi, nad grzebykiem pas imitujący nacinany drut. Dł. 32 mm, szer. 20 mm.

17. Fibula (Kraszewo Podborne)

Zapinka kapturkowa serii wschodniej, zbliżona do typu A.41, wykonana ze stopu miedzi. Zachowana sprężyna z kapturkiem, osi i fragmentem igły. Pochewka fragmentaryczna. Powierzchnia skorodowana z widocznymi zdobieniami kabłąka w postaci trzech pasm. Grzebyk zdobiony dwoma liniami rytymi po bokach oraz szerokim pasem linii rytych pod kątem, w środkowej części. Dł. 36 mm, szer. 29 mm.

18. Fibula (Kraszewo Podborne)

Zapinka kapturkowa serii wschodniej, zbliżona do typu A.41, wykonana ze stopu miedzi. Brak sprężyny z kapturkiem i igły. Pochewka zachowana fragmentarycznie. Powierzchnia silnie skorodowana z ledwo widocznymi pasami imitującymi nacinany drut. Nad i pod grzebykiem również występują pasy imitujące nacinany drut. Dł. 30 mm, szer. 15 mm.

19. Fibula (Raciąż)

Fragment zapinki, najprawdopodobniej płytowej, wykonanej ze stopu miedzi. Zachowany fragment masywnego, łukowato wygiętego kabłąka wraz z przyległym fragmentem płyty. Powierzchnia silnie skorodowana. Brak widocznych zdobień. Zachowana dł. 23 mm, szer. 17 mm.

20. Fragment łańcucha rogu do picia (Raciąż)

Profilowane ogniwo łańcucha od rogu do picia, wykonane ze stopu miedzi. Typ najbardziej zbliżony do L.7b wg J. Andrzejowskiego. Składa się z dwóch beczułkowych segmentów oraz dwóch węższych żeberek. Jeden beczułkowaty segment oraz końce ogniwek zdobione są skrzyżowanymi nacięciami. Końce ogniwa są skręcone względem siebie pod kątem 90°. Jedno z zakończeń jest uszkodzone. Dł. 44 mm, szer. 10 mm.

21. Fragment łańcucha rogu do picia (Raciąż)

Ogniwo profilowane łańcucha od rogu do picia, wykonane ze stopu miedzi. Typ najbardziej zbliżony do L.7b wg J. Andrzejowskiego. Składa się z dwóch beczułkowych segmentów oraz trzech węższych żeberek. Środkowy beczułkowaty segment zdobiony skrzyżowanymi nacięciami. Końce ogniwa są skręcone względem siebie pod kątem 90°. Obydwa zakończenia są uszkodzone. Dł. 48 mm, szer. 10 mm.

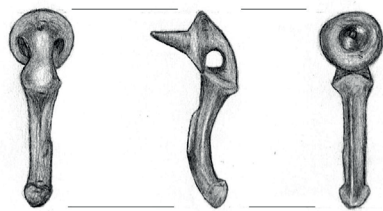
22. Denar – suberatus (Folwark – Raciąż)

Dynastia Antoninów, Antoninus Pius 150–151 lub 151–152 (RIC III 201/217)

Moneta AE ze śladami srebrzenia, waga 2,02 g, średn. 18 mm, zachowana w 80%, fragment ułamany (przejaw kontroli kruszcu?), powierzchnie wytarte wraz z legendą, poszczególne elementy reliefu czytelne.

Obv. Popiersie Antoninusa Piusa w wieńcu laurowym zwrócone w prawo.

Rv. *Pietas* stojąca w prawo, w prawej ręce złowiona łańia, w lewej ręce patera owoców nad ołtarzem.

1

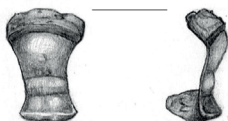
2

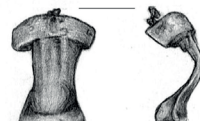
3

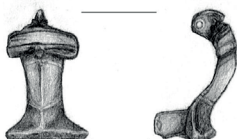
4

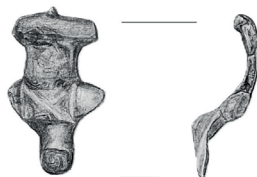
5

6

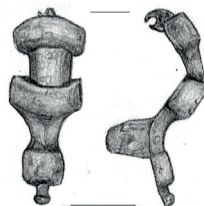
7

8

9

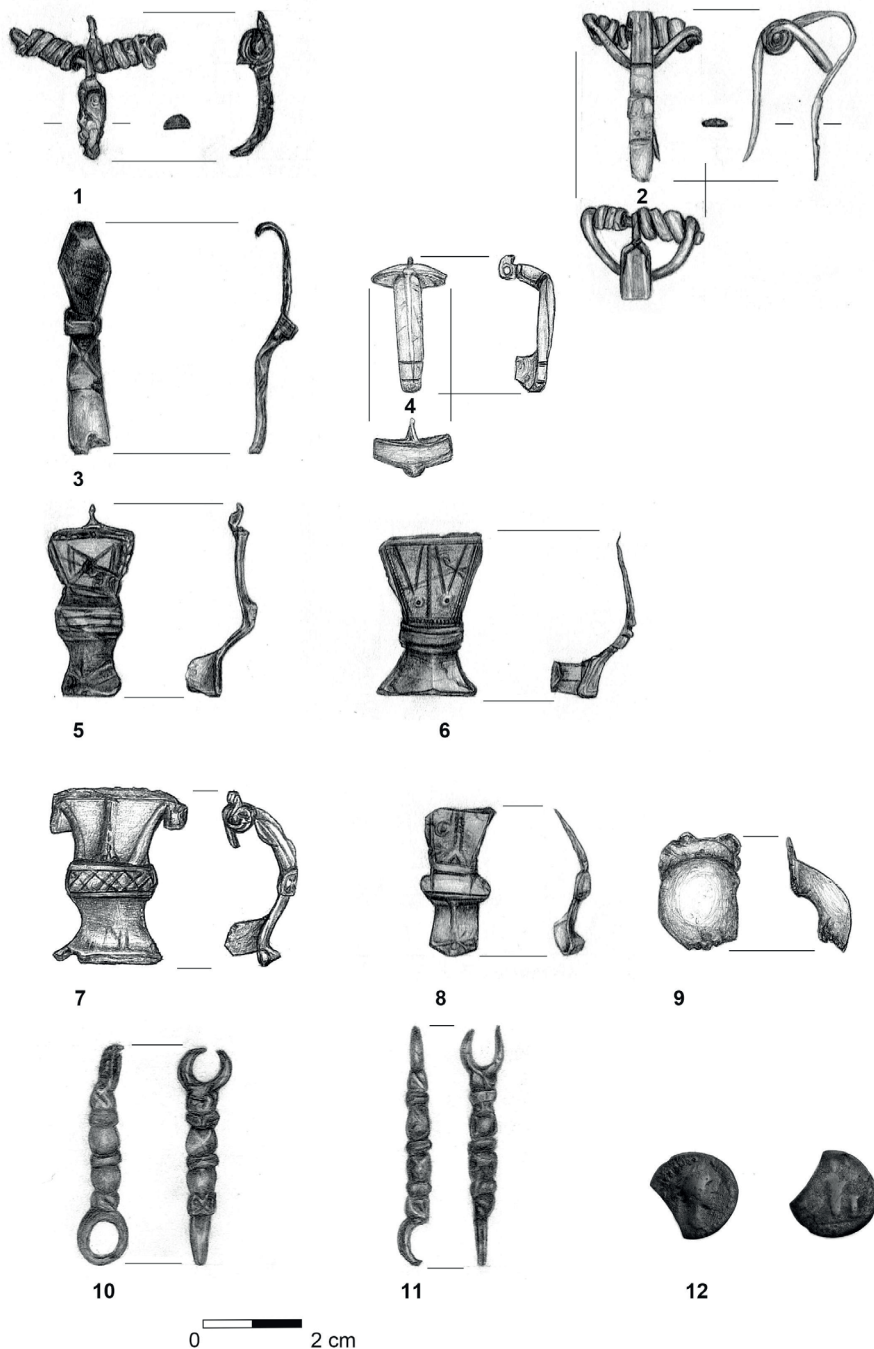

10

0 2 cm

Tablica I. Znaleźiska luźne – wszystko brąz. 1–3 – Cieciersk; 4–8 – Raciąż; 9–10 – Witkowo (pow. płoński) (rys. N. Stawarz)

Plate I. Loose finds – all bronze. 1–3 – Cieciersk; 4–8 – Raciąż; 9–10 – Witkowo (Płońsk district) (drawing by N. Stawarz)

Tablica II. Znaleziska luźne – wszystko brąz. 1 – Kraszewo; 2–3 – Raciąż; 4 – Gralewo; 5 – Budy Kraszewskie – Zadębie; 6–8 – Kraszewo Podborne; 9–11 – Raciąż; 12 – Folwark – Raciąż (pow. płoński) (rys. N. Stawarz)

Plate II. Loose finds – all bronze. 1 – Kraszewo; 2–3 – Raciąż; 4 – Gralewo; 5 – Budy Kraszewskie – Zadębie; 6–8 – Kraszewo Podborne; 9–11 – Raciąż; 12 – Folwark – Raciąż (Płońsk district) (drawing by N. Stawarz)

Bibliografia

Wykaz skrótów

MAB – Monumenta Archaeologica Barbarica, Warszawa–Kraków

WA – Wiadomości Archeologiczne, Warszawa

Literatura

- Almgren O., 1923, *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*, Mannus-Bibliothek 32, Leipzig.
- Andrzejowski J., 1989, *Zagadnienie kontynuacji cmentarzysk we wschodniej strefie kultury przeworskiej*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim (materiały z konferencji)*, t. 2, red. J. Gurba, A. Kokowski, Lublin, s. 103–125.
- Andrzejowski J., 1991, *Okucia rogów do picia z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Północnej* (próba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytorialnej), *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 6, s. 7–120.
- Andrzejowski J., 1998, *Nadkole 2: A cemetery of the Przeworsk culture in eastern Poland*, MAB, t. 5.
- Andrzejowski J., 2020, *The Eastern Zone of the Przeworsk culture – and what it comprehends*, *Acta Archaeologica Carpathica*, t. 55, s. 9–38.
- Andrzejowski J., Cieśliński A., 2007, *Germanie i Bałtowie u schyłku starożytności. Przyjazne związki czy wrogie sąsiedztwo*, [w:] *Kultura bogaczewska w 20 lat później. Materiały z konferencji*, red. A. Bitner-Wróblewska, W. Brzeziński, Warszawa, s. 279–319.
- Barankiewicz B., 1959, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Grodzisku Mazowieckim*, *Materiały Starożytne*, t. 5, s. 191–231.
- Believets V., 2023, *Odlew z Čarnaŭčyc i zapinki typu O. Almgren 41 z ziem Białorusi*, WA, t. 74, s. 217–226.
- Bis M., Bis W., 2012, *Badania archeologiczne z zakresu późnego średniowiecza i nowożytności na Mazowszu w latach 1989–2009*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, nr 60, z. 1, s. 133–148.
- Bitner-Wróblewska A., 2001, *From Samland to Rogaland: East-West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period*, Warszawa.
- Dąbrowska T., 1997, *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, MAB, t. 3.
- Dąbrowska T., 1998, *Die kräftig profilierten Fibeln Almgren Gruppe IV, Fig. 74–84 (Trompetenfibeln) – mit einem Ausblick auf die östlichen Formen*, [w:] *100 Jahre Fibelformen nach*

- Oscar Almgren, *Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 in Kleinmachnow*, red. J. Kunov, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5, Wünsdorf, s. 149–156.
- Droberjar E., 2012, *Nová varianta spony typu Almgren 132 z Jevíčka. K přechodným formám Almgrenovy V. skupiny ve stupni B2/C1*, [w:] *Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu*, red. G. Březinová, V. Varsik, Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 14, Nitra, s. 235–245.
- Gałęzowska A., 1996, *Materiały z Bogdanowa koło Obornik, woj. poznańskie, w zbiorach Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze*, Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne 4, s. 145–153.
- Gauss F., 2009, *Völkerwanderungszeitliche „Blechfibeln“: Typologie, Chronologie, Interpretation*, Berlin.
- Gorohovskij E.L., 1988, *Hronologiâ černjahovskih mogil'nikov Lesostepnoj Ukrainy*, [w:] *Trudy V Meždunarodnogo Kongressa Arheologov-Slavistov*, t. 4, red. B.A. Rybakov, Kiev, s. 34–46.
- Hahula K., Wołagiewicz R., 2001, *Grzybnica: ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur mit Steinkreisen in Pommern*, MAB, t. 8, Warszawa–Koszalin.
- Hauptmann T., 1998, *Studien zu den Dreisparsenfibeln*, [w:] *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 in Klein Machnow*, red. J. Kunov, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5, Wünsdorf, s. 159–173.
- Jakubczyk I., 2013, *Zapinki grupy VI według klasyfikacji Oscara Almgrena w kulturze przeworskiej*, maszynopis pracy doktorskiej, Archiwum Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jarzec A., 2018, *Krosno, stan. 1. Nekropola kultury wielbarskiej z obszaru starożytnego ujścia Wisły: materiały z badań w latach 1980–2009*, Barbaricum, t. 12, s. 3–167.
- Jaskanis J., 1996, *Cecele: ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen*, MAB, t. 2.
- Jaskanis J., 2005, *Krupice: ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Ostpolen*, MAB, t. 10, Warszawa.
- Kokowski A., 1997, *Die Mastomęcz-Gruppe: Ihre Chronologie und Beziehungen innerhalb des gotischen Kulturkreises: ein Beispiel für den kulturellen Wandel der Goten im Verlauf ihrer Wanderungen*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 78, s. 641–833.
- Kondracki J., 2002, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Krzysztofik R., 2007, *Lokacje miejskie na obszarze Polski. Dokumentacja geograficzno-historyczna*, Katowice.
- Kurzyńska M., 2015, *Linowo, stanowisko 6: birtualne cmentarzysko kultury wielbarskiej z północno-wschodniej części ziemi chełmińskiej*, Grudziądz–Toruń.
- Kuś G., Rzeźnik S., 2022, *Dwie interesujące fibule z Ryczywołu, pow. kozienicki*, WA, t. 73, s. 264–273.

- Liana T., 1970, *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA, t. 35 (4), s. 429–487.
- Machajewski H., 1998, *Die Fibeln der Gruppe V, Serie 8, im östlichen Teil Mitteleuropas*, [w:] *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 in Klein Machnow*, red. J. Kunov, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5, Wünsdorf,
- Madyda-Legutko R., 1987, *Die Gürtelschnallen: der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, BAR International Series, Oxford.
- Mattingly H., 1989, *Roman Imperial Coinage*, t. 2: *Vespasian to Hadrian*, London.
- Mattingly H., Sydenham E.A., 1930, *Roman Imperial Coinage*, t. 3: *Antoninus Pius (138–192)*, London.
- Mączyńska M., 2006, *Uwagi o niektórych typach zapinek II grupy serii wschodniej Oscara Almgrena*, WA, t. 58, s. 159–184.
- Modzelewski Sz., *Znaleziska*, Wiadomości Numizmatyczne, R. 68, z. 212, s. 212–213.
- Natuniewicz-Sekuła M., 2006, *Osady z okresu rzymskiego w Kołozębii i Poświętnem. Studium krytyczne wyników wykopalisk*, [w:] *Pogranicze trzech światów: kontakty kultur przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych*, red. W. Nowakowski, A. Szela, Warszawa, s. 115–144.
- Natuniewicz-Sekuła M., 2014, *Zniszczone cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Szpondowie, pow. płoński, woj. mazowieckie*, [w:] *In medio Poloniae barbaricae*, red. J. Andrzejowski, MAB, series gemina, t. 3, s. 135–161.
- Natuniewicz-Sekuła M., Baczewski M., 2023, *Weklice. A cemetery of Wielbark culture on the eastern margin of Vistula Delta (excavations 2005–2018)*, MAB, t. 23.
- Natuniewicz-Sekuła M., Okulicz-Kozaryn J., 2011, *Weklice. A cemetery of the Wielbark culture on the eastern margin of Vistula Delta (excavations 1984–2004)*, MAB, t. 17.
- Niezabitowska-Wiśniewska B., Hychała A., Bartecki B., Lorkiewicz-Muszyńska D., Mucha A., Kurzawska A., 2024, *Obraz schyłku grupy masłomęckiej na przykładzie grobu 7/2017 ze stanowiska 1C w Gródku, pow. hrubieszowski*, [w:] *Kultura wielbarska: procesy przemian i kontakty zewnętrzne*, red. A. Michałowski, M. Piotrowska, M. Olędzki, Poznań, s. 100–179.
- Olędzki M., 1992, *Uwagi o niektórych odmianach fibul kapturkowych serii wschodniej jako przyczynek do zagadnienia kwalifikacji kulturowej wschodnich obszarów kultury przeworskiej*, Przegląd Archeologiczny, t. 40, s. 49–70.
- Olędzki M., 1998, *Rollenkappenfibeln der östlichen Hauptserie Almgren 37–41 und die Varianten Fig. 42–43*, [w:] *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 in Klein Machnow*, red. J. Kunov, Land Brandenburg, Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5, Wünsdorf, s. 67–84.
- Prochowicz R., Rakowski T., 2013, *Sieluń, pow. makowski. Nowe stanowisko kultury wielbarskiej na północnym Mazowszu*, WA, t. 64, s. 198–210.

- Pyrgała J., 1972, *Mikroregion osadniczy między Wisłą a dolną Wkrą w okresie rzymskim*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Pyrgała J., Szymański W., 1962, *Wyniki badań powierzchniowych na terenie pow. Płońsk i Sierpc woj. warszawskiego*, WA, t. 27 (1), s. 70–78.
- Rasmussen B., 2010, *Slusegårdgravpladsen*, Århus, s. 13–97.
- Romanowski A., 2011, *Znaleziska monet rzymskich na Ziemi Dobrzyńskiej*, Rocznik Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, t. 2, s. 39–47.
- Rzeszotarska-Nowakiewicz A., 2021, *Styl Nidajno. Źródła, inspiracje i przykłady rzymsko-barbarzyńskiej koncepcji zdobniczej z późnej starożytności*, Warszawa.
- Schuster J., 2006, *O późnych zapinkach kapturkowych (A II41)*, WA, t. 58, s. 101–120.
- Schuster J., 2016, „Ubogi książę” z okazalego grobu ze Zgliczyna-Pobodze, [w:] *Pogranicze trzech światów. Mazowsze u schyłku starożytności*, red. A. Jarzec, A. Szela, W. Nowakowski, Warszawa, s. 135–164.
- Schuster J., 2017, *Sypiając z wrogiem? Potencjał badawczy amatorskiej „archeologii detektywistycznej” na przykładzie zabytków z okresu wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów z lat 2006–2014, odkrytych w kraju związkowym Szlezwik-Holsztyn*, WA, t. 68, s. 19–31.
- Skóra K., 2015, *Struktura społeczna ludności kultury wielbarskiej*, Łódź.
- Szela A., 2018, *Zgliczyn Pobodzy. Niepozorna nekropola z północnego Mazowsza*, WA, t. 69, s. 121–147.
- Tomaszewska I., 1988, *Groby kultury wielbarskiej na cmentarzysku w Kołozębiu, gm. Sochocin, woj. ciechanowskie*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim (materiały z konferencji)*, red. J. Gurba, A. Kokowski, t. 1, Lublin, s. 105–116.
- Wołgiewicz R., 1981, *Kultury oksywska i wielbarska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5: *Późny okres lateński i okres rzymski*, red. J. Wielowiejski, Wrocław, s. 135–178.
- Ziemlińska-Odojowa W., 1999, *Niedanowo: ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien*, MAB, t. 7.

TRACES OF ROMAN PERIOD SETTLEMENTS IN THE VICINITY OF RACIAŹ, PŁOŃSK DISTRICT

Keywords: northern Masovia, Roman Period, broches, coin finds, drinking horns

Summary

Between 2022 and 2025, the Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Raciąskiej “Ziemowit” conducted extensive metal detector surveys in the area of the Raciąż municipality in northern Masovia. These activities were part of the celebrations marking the 600th anniversary of the town being granted municipal rights. As part of the celebrations, an exhibition of the finds was organised at the Public Library, where, among various historical memorabilia, artefacts

from the Roman period were presented. Subsequently, a collection of 21 bronze objects and one ancient coin was transferred to the Institute of Archaeology at Nicolaus Copernicus University for scientific study. The ongoing documentation of the finds is important due to the need to place the identified areas under legal protection, which will ultimately enable the verification of the recorded traces through archaeological excavations.

The collection comprises 18 brooches, two bronze chain-link fragments from a drinking horn, a fragment of a belt ferrule, and one denarius subaeratus. Typological analysis of the artefacts indicates that the sites in the vicinity of Raciąż were under the influence of the Wielbark culture. The dating of the artefacts is relatively broad, ranging from phase B2 to phase D1. The earliest established chronology corresponds to the eastward expansion of the Wielbark culture into areas previously occupied by Przeworsk culture groups.

The completed cartographic study incorporates the locations of the new finds against the background of archival data obtained from earlier traditional surface surveys. These new discoveries supplement the current state of research, highlighting numerous traces of settlement along the Raciążnica River.